



GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI

Bekmuratova Kamola Xasanovna,

*Jizzax viloyati Pedagogik mahorat markazi
metodik xizmat ko'rsatish bo'limi
geografiya va IBA fani metodisti.*

Annotatsiya. Maqolada ta'lim sifati yuqori bo'lgan xorijiy davlatlarda geografiya fanining o'qitilishi, ilg'or xorijiy metodikalar hamda o'qitish usullari va ularning mos jihatlarini milliy ta'lim tizimida qo'llash yuzasidan muhim tavsiyalar berilgan.

Аннотация. В статье даны важные рекомендации по преподаванию географии в зарубежных странах с высокими качествами образования, передовые зарубежные методики и методы обучения, и их соответствующие аспекты в национальной системе образования.

Annotation. The article provides important recommendations on the teaching of geography in foreign countries with high quality education, the application of advanced foreign methodologies and teaching methods and their appropriate aspects in the national education system.

Kalit so'zlar: Geografiya, interaktiv, tizim, GIS, atrof-muhit, yondashuv.

Ключевые слова: География, интерактив, система, ГИС, окружающая среда, подход.

Keywords: Geography, interactive, system, GIS, environment, approach.

Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish usuli, dars maqsadi hamda kutilayotgan natija, pedagogik boshqarish o'quvchi faolligini orttirish bilan bog'liq. O'qituvchi o'z fanini o'qitishda ta'lim-tarbiyaning uzviyligini ta'minlashi, o'rganilayotgan mavzu mazmuniga bog'liq holda o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy, vatanparvarlik, ekologik, estetik, iqtisodiy, huquqiy, jismoniy va mehnat tarbiyasini amalga oshirishi lozim. "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli farmoni bilan "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi" qabul qilindi. Ushbu beshta yo'nalishdan to'rtinchisi: ijtimoiy sohani rivojlantirish bo'lib, bunda ustuvor yo'nalish sifatida ta'lim tizimiga katta e'tibor qaratilgan. Ta'lim va fan sohasini rivojlantirish bandidan biri "Umumiy o'rta ta'lim sifatini tubdan oshirish, chet tillari, informatika hamda matematika, fizika, kimyo, biologiya kabi boshqa muhim va talab yuqori bo'lgan fanlarni chuqurlashtirilgan tarzda o'rganish" bo'lib, u jahon mamalakatlarining ilg'or tajribalariga mos keladi.



Hozirda ta'lim metodlarini takomillashtirish sohasidagi asosiy yo'nalishlardan biri interfaol ta'lim va tarbiya usullarini joriy qilishdan iborat. Barcha fan o'qituvchilari dars mashg'ulotlari jarayonida interfaol usullardan borgan sari kengroq foydalanmoqdalar. Interfaol usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish, o'z fikrini bayon qilish, uni asoslagan holda himoya qila bilish, sog'lom muloqot, munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib boradi. Bu borada ilg'or xorijiy davlatlarning o'qitish metodikasini o'rganish va mos jihatlarini ta'lim tizimida qo'llash muhim hisoblanadi. Xorijiy maktablarda geografiya fanining o'qitilishi har bir mamlakatning ta'lim tizimiga qarab farq qiladi. Biroq, ba'zi umumiy tamoyillar va metodologiyalar mavjud bo'lib, geografiya fani odatda o'quvchilarga butun dunyo haqida keng tushunchalar berish, tabiat va jamiyatning o'zaro aloqalarini tushunishga yordam berishga qaratilgan. Quyida ayrim davlatlardagi geografiya o'qitish uslublari haqida umumiy ma'lumotlar keltirilgan:

Buyuk Britaniya maktablarida geografiya asosan 7-11 sinflarda o'qitiladi va undan keyin ixtisoslashgan geografiya kurslari mavjud. Maktablarda geografiya fanini o'qitishning asosiy yo'nalishlari quyidagilar:

- Fizik geografiya: Yer yuzasidagi tabiiy jarayonlar, iqlim, geologiya va suv resurslari.
- Ijtimoiy geografiya: Aholi, shaharlar, iqtisodiy tizimlar va madaniyatlar o'rtasidagi aloqalar.
- Atrof-muhitni boshqarish: Ekologiya va barqaror rivojlanish masalalari.

AQShda geografiya fani o'qitilishi davlat va shtat ta'lim tizimiga qarab farq qiladi, lekin umumiy tamoyil sifatida geografiya ijtimoiy fanlar bo'limiga kiradi va o'quvchilarga tarix, iqtisodiyot va siyosat bilan bog'liq mavzularni birgalikda o'rganishga imkon beradi. 6-8 sinflarda geografiya fanining umumiy konseptlari o'rgatiladi, yuqori sinflarda esa yanada chuqurroq, ijtimoiy va iqtisodiy geografiya o'rganiladi. Maktablarda ko'pincha yangi texnologiyalar va vizual materiallar yordamida o'qitish usullari qo'llaniladi, masalan, interaktiv xaritalar, raqamli ilovalar va onlayn resurslar.

Kanadada geografiya fanining o'qitilishi o'ziga xosdir, chunki mamlakatning geografik sharoitlari va ijtimoiy strukturasi katta e'tibor qaratiladi. Geografiya ta'limi ko'pincha tabiiy va ijtimoiy geografiya o'rtasida muvozanatni ta'minlaydi. Geografiya, odatda, 6-12- sinflarda o'qitiladi. Kanadada geografiya fanini o'qitishda ko'pincha maydon tadqiqotlari (fieldwork) va qisqa muddatli tadqiqot loyihalari (project-based learning) qo'llaniladi. Bu o'quvchilarga nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash imkonini beradi.



Avstraliyada geografiya o'qitilishi boshlang'ich maktablardan (Primary school) boshlanadi va o'quvchilarni 10-11-sinflarda kompleks geografiya fanlari bilan tanishtiradi. Avstraliyada geografiyaning o'qitilishida asosan quyidagi sohalarga e'tibor qaratiladi: Avstraliyaning geografiya dasturlari ko'pincha praktik tadqiqotlar va eksperimental loyihalar orqali mustahkamlanadi, shuningdek, GIS texnologiyalari ham keng qo'llaniladi.

Germaniyada geografiya o'qitilishi ko'proq tabiiy geografiya va jamiyatning atrof-muhitga ta'siri masalalariga yo'naltirilgan. Geografiya ta'limi 5-sinflardan boshlanadi va maktabning yuqori sinflarida yanada ixtisoslashgan kurslar mavjud. Germaniyada geografiya fanini o'qitish ko'pincha interaktiv metodlar va praktik tadqiqotlar yordamida amalga oshiriladi. Maktablarda ilmiy, tarixiy va ijtimoiy geografiyani birlashtirgan kompleks yondashuv qo'llaniladi.

Xorijiy maktablarda geografiya o'qitilishi ko'pincha nafaqat tabiiy, balki ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy jihatlariga ham katta e'tibor qaratadi. Barcha davlatlarda geografiya ta'limi interaktiv metodlar, maydon tadqiqotlari, texnologiyalar va amaliyotga asoslangan. Bu o'quvchilarga nafaqat bilim berish, balki atrof-muhit va jamiyatning o'zaro aloqalarini tushunishga yordam beradi.

Finlandiyada geografiya fani o'qitilishi o'ziga xos va innovatsion ta'lim tizimi bilan mashhur. Finlandiya ta'lim tizimi umuman olganda dunyo bo'ylab yuqori baholanadi va geografiya fani ham bu tizimda muhim o'rin tutadi. Finlandiya maktablarida geografiya o'qitilishining ba'zi xususiyatlarini ko'rib chiqamiz: Finlandiyada geografiya, o'quvchilarga atrof-muhitni va jamiyatni yaxshiroq tushunishga yordam berish uchun keng qamrovli va amaliy yondashuv bilan o'qitiladi. O'quvchilarga geografiya fani nafaqat tabiiy jarayonlarni, balki insonlarning geografik muhitga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rgatadi. Geografiya o'quv dasturida ekologiya va barqaror rivojlanish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi, bu Finlandiyaning umumiy ta'lim yondashuvidagi muhim tamoyillardan biridir. Finlandiyada geografiya o'qitilishi ko'plab interaktiv metodlarga asoslanadi: Loyihalar asosida o'qitish: Geografiya fani ko'pincha amaliy loyihalar orqali o'qitiladi. O'quvchilar tabiatni o'rganish, ekologik masalalar, yer yuzasidagi tabiiy jarayonlar va jamiyatlar o'rtasidagi aloqalarni o'rganish.

Maydon tadqiqotlari: Finlandiyada geografiya o'qitishning muhim jihatlaridan biri — maydon tadqiqotlari (fieldwork). O'quvchilar o'zlarining bilimlarini amaliyotda sinab ko'rishadi, masalan, hududlarni tekshirish, iqlim o'zgarishini kuzatish yoki mahalliy resurslarni o'rganish.



Kooperativ o'qitish: O'quvchilar
birgalikda ishlash orqali geografik

masalalarni muhokama qilishadi va boshqalar bilan tajriba almashadilar. Bu, shuningdek, o'zaro hurmat, jamoaviy ish va muammoni yechishda hamkorlik qilishni o'rgatadi.

Finlandiya maktablarida texnologiya ta'limda muhim o'rin tutadi. Geografiya o'qitishida GIS (Geografik Axborot Tizimlari), interaktiv xaritalar, raqamli asboblardan va virtual modellar kabi zamonaviy texnologiyalar keng qo'llaniladi. Bu o'quvchilarga geografiya fanining murakkab jarayonlarini vizual tarzda tushunishga yordam beradi. Finlandiyada geografiya o'qitishida **barqaror rivojlanish** va **ekologiya** masalalari juda katta ahamiyatga ega. O'quvchilar tabiiy resurslar, energiya samaradorligi, chiqindilarni kamaytirish va ekologik barqarorlikni o'rganadilar. Finlandiyada geografiya o'qituvchilari, boshqa barcha fanlar kabi, yuqori malakaga ega bo'lishlari kerak. Ularning ko'plari o'z sohalarida mutaxassis bo'lib, pedagogik ta'limni ham chuqur o'zlashtirgan. O'qituvchilarning metodik yondashuvi o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga va ular uchun geografiya fanini qiziqarli va foydali qilishga qaratilgan. Finlandiya maktablarida geografiya ko'pincha boshqa fanlar bilan integratsiyalashgan holda o'qitiladi. Masalan, tarix, iqtisodiyot, biologiya va kimyo fanlari bilan hamkorlikda geografiya masalalari muhokama qilinadi. Bu o'quvchilarga butun dunyo haqida yaxlit tushuncha berishga yordam beradi. Finlandiya geografiyani o'qitishda keng qamrovli, interaktiv va amaliy yondashuvlardan foydalanadi. O'quvchilarni nafaqat tabiiy dunyo, balki insonlar o'rtasidagi aloqalar, ijtimoiy tizimlar va ekologik masalalar bilan tanishtirishga katta e'tibor qaratiladi. Maydon tadqiqotlari, barqaror rivojlanish, GIS texnologiyalari va kooperativ o'qitish metodlari Finlandiya ta'lim tizimining asosiy tamoyillaridan hisoblanadi.

Singapurda geografiya o'qitilishi o'zining innovatsion yondashuvlari va yuqori sifatli ta'lim tizimi bilan tanilgan. Singapur ta'lim tizimi xalqaro miqyosda yuqori baholanadi va geografiya fani ham bu tizimning ajralmas qismi hisoblanadi. Singapurda geografiya o'qitilishi boshlang'ich, o'rta va o'rta maxsus maktab darajalarida o'zgaradi. Singapurda geografiya o'qitilishida amaliy va interaktiv yondashuvlar keng qo'llaniladi. O'quvchilarga nafaqat nazariy bilimlar, balki haqiqiy dunyo muammolarini hal qilish imkoniyatlari ham taqdim etiladi.

Singapurda ham geografiya fanida GIS (Geografik Axborot Tizimlari) va boshqa ilg'or texnologiyalar keng qo'llaniladi. O'quvchilarga GIS tizimlarini o'rganish va real dunyodagi geografik masalalarni hal qilishda bu texnologiyalardan foydalanish imkoniyati beriladi. Raqamli xaritalar, GIS dasturlari va onlayn platformalar geografiyaning o'qitilishida faol qo'llaniladi. Geografiya o'qitishda onlayn platformalar, interaktiv xaritalar, virtual ekskursiyalar va simulyatsiyalar yordamida



o'quvchilarga yanada qiziqarli va samarali ta'lim taqdim etiladi. Bu o'quvchilarga geografiyaning turli jihatlarini virtual tarzda o'rganish imkoniyatini beradi.

Yuqorida ko'rilgan mavzu yuzasidan kelib chiqib quyidagi xulosaga kelish mumkin. Tabiiy fanlar o'qituvchilarining o'z ustida ishlashida xorij tajribalar o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini yanada samarali rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar va ta'lim tashkilotlari uchun ushbu tajribalarni o'rganish va o'z ta'lim tizimlariga joriy etish, o'quvchilarning sifatli ta'lim olishlarini ta'minlashga yordam beradi. Ta'limda olib borilayotgan islohotlar ham o'qituvchilarning o'z ustida ishlashlariga keng imkoniyatlar yaratib bermoqda. Bu esa, o'z navbatida, kelajakda salohiyatli mutaxassislar yetishtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Anvar Xo'jaev, Singapur ta'lim tizimi: jahon maorifida etakchi brendga aylangan, Ma'rifat gazetasi, 11.01.2019
2. Муталипова М.Ж. Қиёсий педагогика – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси нашриёти, 2016 й.
3. Pedagogika / Darslik / Prof. M.X.Toxtaxodjayevaning umumiy tahriri ostida. – Toshkent: “O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti, 2010.
4. Vahobov H, Alimqulov N.R., Sultanova N.B. Geografiya o'qitish metodikasi. Nodirabegim. -T.: 2021.- B.22-34
5. Ibroimov S, Madaminova M (2020). Maktablarda geografiya fanini o'qitishsamaradorligini oshirishda innovatsion texnologiyalarni qo 'llash. Academic researchin educational sciences.